

פתיחתה של ועידת מדריד לשלום במזרח התיכון (30 באוקטובר, 1991)

"Remarks by George Bush at the Opening Session of the Middle East Peace Conference in Madrid, Spain." *George Bush Presidential Library*. N.p., n.d. Web. 15 June 2011

בעקבות סיומה של מלחמת המפרץ ב-1991, שסיכלה את מאמציו של נשיא עיראק, סאדאם חוסיין, להשמיד את כוויית, עלה מעמדה של ארה"ב בקרב המדינות הערביות במזרח התיכון. מעמדה של ארה"ב גבר משום שהיא תמכה בשלמותה הטריטוריאלית של מדינה ערבית. מעמד משופר זה איפשר לארה"ב לגייס את תמיכתן של המדינות הערביות לקידום המאמץ הדיפלומטי הישראלי-ערבי ולהגברת הבטחון באזור. זה היה החזון, שנשיא ארה"ב, ג'ורג' בוש, ביטא לאחר המלחמה. מזכיר המדינה האמריקני, ג'יימס ביקר קיים שמונה מסעות-דילוגים דיפלומטיים לאזור לאחר תבוסתה של עיראק, במטרה לשכנע את ישראל ושכנותיה הערביות להצטרף לוועידת שלום במזרח התיכון שנועדה להתקיים במדריד ב-30 באוקטובר, 1991. הצלחתה של ארה"ב לשים קץ לתוקפנותו של סאדאם חוסיין לא הספיקה כשלעצמה להביא לכינוסה של ועידת שלום ערבית-ישראלית. היה צורך בשילובם של גורמים נוספים על-מנת לממש את כינוסה של הוועידה. ראשית, הערבים השלימו יותר ויותר עם כך שכוחה הצבאי והכלכלי של ישראל לא יאפשר להם את סילוקה מן המזרח התיכון. שנית, בהעדרו של נותן חסות כבד-משקל, שהיה ביכולתו לגייס עבורם תמיכה פוליטית, כמו גם סיוע כספי וצבאי במישור בינלאומי, לא הייתה לערבים את האופציה הצבאית לעקור את ישראל מן האזור. שלישיית, למרות חששה של ישראל שהערבים יקימו חזית מאוחדת נגדה בוועידה מסוג זה, היא הסכימה להשתתף, מתוך הנחה שתבנית הוועידה לא תאפשר הערכות כזו. ישראל היתה להוטת לנהל מו"מ דו-צדדי עם שכנותיה הערביות לאור עליונותה הצבאית שהיתה ללא עוררין. בנוסף, הציבור הישראלי היה יגע מן השליטה על האוכלוסיה הפלסטינית ושאלף למצוא נוסחה מתאימה שתוכל לנתק אותו מניהול חייהם של הפלסטינים שהתגוררו במזרח ירושלים, ברצועת עזה ובגדה המערבית. ולבסוף, ישראל והעולם הערבי נטו להאמין ביכולת הביצוע של הדיפלומטיה האמריקנית. לגבי ישראל, ארה"ב המשיכה להיות בעלת-ברית שניתן היה לסמוך עליה. היענותן של המדינות הערביות לבקשתה של ארה"ב שתתמוכנה בוועידה, נבעה בעיקר מכך שהמדינות מפקות הנפט באזור נוכחו לדעת ששלמותן הטריטוריאליות, ריבונותן והישרדותן הפוליטית היתה תלויה במערכת היחסים שלהן עם ארה"ב שהפגינה את עוצמתה הצבאית ונכונותה לספק סיוע צבאי לטווח ארוך. לאור העובדה שהוועידה נתנה משנה תוקף לחוזה השלום וליחסיה עם ישראל, מצרים אימצה בחום את רעיון הוועידה וזימונה.

הנשיא ג'ורג' בוש בחג ההודיה, מברך חיילים אמריקנים המשרתים בעקב הסעודית, ב-1990 במהלכה של מלחמת המפרץ. (הצילום: ברשות הציבור ארה"ב)

ארה"ב שיפרה את מעמדה בעולם הערבי בכך ששמרה על שלמותה הטריטוריאלית של כוויית. התמונה מתארת חיילים של כוחות בעלות הברית החוגגים עם אזרחים עם אזרחים ערבים את גירושם של הכוחות העיראקים מכוויית. (הצילום: ברשות הציבור, ארה"ב)

שלושה ימי הוועידה יצרו תקדים למפגשים מעין אלה. לא רק שמדינות ערביות הסכימו להפגש עם ישראל במסגרת של ועידה, הן היו מוכנות גם לנצל את פתיחתה הטקסית של הוועידה כדי לקיים שיחות דו-צדדיות ישירות עם ישראל. שלא כמו בנסיונות לקיים מפגשים דומים בעבר, ייחודה של ועידה זו היה בכך שכינוסה לא היה פועל יוצא מעימותים צבאיים אלימים ממושכים בין ישראל ובין שכנותיה. הוועידה באה לידי מימוש לאחר תקופה ארוכה יחסית של מגעים מוקדמים לקראת פתיחתו של

מו "מ. על סדר היום עמדו בעיקר נושאים פוליטיים ולא צבאיים.

הנשיא בוש נושא את נאום הפתיחה בוועידת השלום במדריד ב-30 באוקטובר, 1991. (הצילום: באדיבות הכנסת)

כל אחת מן המשלחות היגיעה לוועידה עם מטרות שונות. באופן כללי, המדינות הערביות הגיעו לוועידת מדריד כדי לנהל מו "מ; ישראל באה כדי לקיים מו "מ, אך לא תחת עינה הבוחנת של התקשורת, אלא רק לאחר מכן במסגרתם של דיונים דו-צדדיים. מטרתה של ירדן היתה לגרום לכך שהפלסטינים בשטחים ישמשו כמנוע למשאבים ומתנים ובתוך כך להמעיט ככל האפשר במעמדם של עראפאת ואש "ף. משלחת משותפת לירדן ולפלסטינים איפשרה לעמאן להתרכז בקידום הנושא הירדני-פלסטיני ובתוך כך לאפשר לפלסטינים לקבל החלטות בנושאים של סדר היום הפרוצדורלי. הפלסטינים מצידם שאפו להשיג מעמד שווה לזה של ישראל – הזדמנות שניתנה להם במסגרת של ועידה בינלאומית. סוריה הפגינה

את העוינות החזקה ביותר כלפי ישראל, והתנהלותה הקיצונית העמידה את הפלסטינים, הירדנים והמצרים בעמדה מתונה

יחסית כלפי ישראל. חשישה הכבד ביותר של סוריה היה, כי התקדמות במישור הישראלי-ירדני/פלסטיני תעמיד אותה במצב בו היא תיאלץ לדון בנפרד עם ישראל ללא מטריה ערבית שתוכל להגן על האינטרסים שלה. יצוגה של לבנון היה מרוסן והצביע באופן ברור על כך, שדמשק היא זאת שתקבע את עמדות המו "מ של ביירות. מצרים ניצלה את הוועידה, כדי לקדם הבנות והסכמים שונים בין ישראל והמשלחות הערביות במטרה להצדיק את חתימתה של קהיר על הסכם שלום עם ישראל וגם כדי לשוב ולהשלים את תהליך החזרה שלה לפוליטיקה הבין-ערבית.

ועידת מדריד תוכננה על-ידי האמריקנים, בעוד שהסובייטים מילאו תפקיד משני בלבד. תבנית הוועידה, דרכי ניהולה והמשכה במישור הדיפלומטי איששו שוב את מעמדה המועדף של ארה "ב באזור לעומת זה של ברית-המועצות. מזכיר המדינה האמריקני, בייקר, היה זה שניצח על הליכי הוועידה ותכניה. כל המשתתפים נשאו עיניהם אל ארה "ב כמי שמזינה

מזכיר המדינה ג'יימס ביקר בקבלת פנים לאחר נחיתתו בכווית ב-1991. הוא ניצח באמנות דיפלומטית על מהלכי ועידת מדריד. (הצילום: ברשות הציבור, ארה"ב)

את התהליך, מסירה ממנו מכשולים ומקפידה על קיומו של המו "מ. בעקבות הוועידה התקיימו שיחות דו-צדדיות בין ישראל והמשלחת הירדנית-פלסטינית ובין סוריה וישראל. בקבוצות עבודה רב-צדדיות שנוצרו בוועידה נכללו דיונים בנושאים של הגבלת החימוש, פיתוח כלכלי, איכות הסביבה, פליטים והמים.

קן סטיין, ינואר 2010

נאומו של הנשיא בוש בוועידת מדריד

ראש הממשלה, גונזאלס, הנשיא גורבצ'וב והוד מעלתם. אתחיל בהבעת תודה לממשלת ספרד על האירוח של בתכנסות היסטורית זו. בהתראה קצרה, העם הספרדי ומנהיגיו עשו מאמץ להעמיד [לרשות הוועידה] מסגרת כה מפוארת. בואו נקווה שוועידת מדריד תציין את פתיחתו של פרק חדש בהסטוריה של המזרח התיכון.

בפתח דברי אני מבקש להביע הערכתי לנוכחותו של נותן החסות המשותף, הנשיא גורבצ'וב. בעת שארצם ניצבת בפני אתגרים רבי-חשיבות, הנשיא גורבצ'וב ועמיתיו הבכירים הפגינו את כוונתה של ברית-המועצות לשמש כגורם משפיע על שינויים חיוניים במזרח התיכון. עובדה זו שולחת איתות רב-עוצמה לכל אלה הכמהים לשלום. באנו למדריד בשליחות של תקווה, על-מנת להשיג הסדר צודק, כולל ובר-קיימא בחלק זה של העולם, אשר במשך זמן כה ממושך נחרת בזכרון האנושי כרווי בשנאה, בכאב ובמלחמות. אין ביכולתי לחשוב על מאמץ שהוא כה נחוץ ובעל-ערך.

המטרה שלנו חייבת להיות ישירה וברורה. אין מדובר רק בהפסקת מצב המלחמה במזרח התיכון והחלפתו במצב של העדר מלחמה. לא די בכך. הוא לא יהיה בר-קיימא. אנו שואפים להשיג שלום, שלום אמיתי. וכוונתי לחוזים בתחומי הבטחון, היחסים הדפלומטיים, היחסים הכלכליים, קשרי מסחר, השקעות, חילופי-תרבויות וגם תיירות. אנו שואפים להגיע לכך שבמזרח התיכון לא יוקדשו עוד משאבים נרחבים למטרות חימוש. מזרח תיכון שבו צעירים מקדישים את חייהם, ולעיתים כה תכופות, אף נופלים חללים בקרבות. מזרח תיכון שאינו קורבן לפחד ולטרור. מזרח תיכון שבו גברים ונשים מנהלים חיים נורמלים.

אל נא נטעה בעוצמת חשיבותו של אתגר זה. למאבק שאנו מבקשים לשים לו קץ, ישנה הסטוריה ארוכה וכואבת. בכל מקום שבו נקטעו חיים וחלו שם מעשי אלימות מקומיים, נחרתו אלה עמוק בלב ובהסטוריה של העמים באזור הזה. ההסטוריה שלהם עומדת בניגוד לכל תקווה. אבל, אסור שהסטוריה כזאת תשלוט על גורלו של האדם. אני מצפה שיהיו כאלה שיאמרו, כי אני מציע בדברי את אשר לא ניתן להשגה. אבל חישבו לרגע על העבר. מי חשב ב-1945 שצרפת וגרמניה, שהיו אויבות במשך כמאה שנים, תהפוכנה לבעלות-ברית לאחר סיומה של מלחמת העולם השנייה? ומי יכול היה לחזות, אך לפני שנתיים כי חומת ברלין תיהרס? ומי, בתחילת שנות ה-60 של המאה ה-20 היה מאמין שהמלחמה הקרה תגיע לקיצה, ובמקומה הושתתו יחסים של שיתוף פעולה בין ארה"ב וברית-המועצות, כאשר אין הן יריבות, אלא שותפות, כפי שציין ראש הממשלה גונזאלס.

לא, השלום המזרח התיכון אינו חייב להיות בגדר חלום. שלום הוא אפשרי. חוזה השלום בין ישראל ומצרים הוא הוכחה ניצחת לכך שאויבים בעבר יכולים לקיים ולשמר יחסי-שלום. יתירה מזאת, צדדים שונים במזרח התיכון כיבדו הסכמים לא רק בסיני, אלא גם ברמת-הגולן.

העובדה שכולנו התכנסנו כאן היום בפעם הראשונה היא עדות לכך שיש פוטנציאל לשלום. כל אחד מאתנו עשה צעד חשוב בעצם ההיענות למפגש כאן, במדריד. כל הנוסחאות שעל הנייר, וכל ההצהרות הצדקניות שבעולם לא יביאו שלום בהעדר מכניזם מעשי להתקדמות.

שלום יושג רק באמצעות מו"מ ישיר, פשרה, ותן-וקח. אי אפשר לכפות שלום מבחוץ על-ידי ארה"ב, או כל גורם אחר. אנו נעשה את כל אשר ביכולתינו, כדי לסייע לצדדים המעורבים להתגבר על מכשולים, אך השלום מוכרח לבוא מתוכם.

אנו באנו למדריד כריאליסטים. אנו לא מצפים שניתן להשיג שלום במו"מ של יום, שבוע, חודש, או אפילו בתוך שנה. זה יקח זמן. למעשה, זה חייב לקחת זמן; זמן הנחוץ לצדדים ללמוד לדבר האחד עם השני, להקשיב האחד לשני; זמן להחלמתם של פצעים ישנים ולבניית אמון. בתהליך הזה, אסור שהזמן יהפוך לאויב של ההתקדמות לקראת שלום. אנו צופים תהליך של מו"מ ישיר שינוהל בשני מסלולים: האחד בין ישראל והמדינות הערביות; האחר, בין ישראל והפלסטינים. המשאים ומתנים האלה ינוהלו על בסיס ההחלטות 242 ו-338 של מועצת הבטחון של האומות המאוחדות.

העבודה העיקרית לא תנוהל כאן, במושב הפתיחה. אלא במו"מ ישיר ודו-צדדי. ועידה זו אינה יכולה לכפות הסדרים, או להטיל וטו על הסכמים. יתרה מזאת, הוועידה תוכל להתכנס שוב רק בהסכמתם של כל המשתתפים. תהליך ההתקדמות נמצא בידיהם של הצדדים המעורבים והם אלה שיצטרכו להשלים עם התוצאות.

מיד לאחר תחילתן של השיחות הדו-צדדיות, המשתתפים במו"מ יקיימו גם דיונים רב-צדדיים, שיתמקדו בנושאים חוצי-גבולות כגון בקרת נשק, מים, בעית הפליטים ופיתוח כלכלי. ההתקדמות בשיחות הרב-צדדיות לא תשמש תחליף למה שיוחלט בשיחות הדו-צדדיות; להיפך, היא תוכל ליצור אווירה שתאפשר ליישב עמדות שונות בשיחות הדו-צדדיות.

ככל שהדבר נוגע בישראל ובפלשתינים קיימת כבר המסגרת לשיחות דיפלומטיות. המו"מ יתנהל בשלבים, כאשר הנושא הראשון יעסוק בהסכמי-ביניים לקראת הקמתו של שלטון-עצמי. אנו שואפים להגיע להסדר בתוך שנה. לאחר שיוסכם הנושא ימשך הסדר הביניים של המימשל העצמי חמש שנים. בתחילתה של השנה השלישית יתנהלו השיחות על מעמד הקבע. אין לדעת בשלב זה בדיוק מה תהיינה תוצאות השיחות. לדעתנו, משהו יהיה חייב להתפתח, משהו שיהיה מקובל על ישראל, הפלסטינים וירדן ושיאפשר לפלסטינים לשלוט באופן משמעותי על חייהם וגורלם, תוך מתן ערבויות לבטחונה של ישראל.

כולנו מעריכים את העובדה שהישראלים והפלסטינים כאחד מודאגים מכך שכל פשרה שתושג תוכל לשמש כתקדים לנושאים העקרוניים באמת. אולם אף לא אחד מן הצדדים יכול להימנע מלהגיע לפשרה בנושא הסדרי-הביניים בהנחה שאם לא תתקבל החלטה בשלב זה, ישפיע הדבר על המו"מ על הסכמי-הקבע. ההיפך הוא הנכון, ההחלטות שתתקבלנה בהמשך המו"מ תהיינה מבוססות על תוכנן וערכן בכוחן שלהן.

שלום אינו יכול להיות תלוי רק בפשרות. שלום אמיתי, שלום בר-קיימא חייב להיות מבוסס על בטחונן של כל המדינות, כולל ישראל. במשך זמן רב מדי, חיו הישראלים בפחד, עקב היותם מוקפים על-ידי העולם הערבי שסירב להכיר בהם. עתה הוא הזמן האידיאלי עבור העולם הערבי להוכיח שחלו שינויים בעמדותיו וכי הוא מוכן לחיות בשלום עם ישראל ולגלות הבנה לצרכיה הבטחוניים.

אנו יודעים גם ששלום צריך להיות מבוסס על הגינות. בהעדר הגינות לא ניתן יהיה להשיג לגיטימיות, ו/או יציבות. הדבר נכון במיוחד לגבי הפלסטינים, שרבים מהם סבלו בעיקר מתהפוכות ומתסכולים. לישראל ישנה עתה ההזדמנות להפגין רצון לפתוח במערכת חדשה של יחסים עם שכניה הפלסטינים, שתהיה מבוססת על כבוד הדדי ושיתוף פעולה. אנו שואפים להשיג הסדר יציב וקבוע בכל המזרח התיכון. לא הגדרנו בדיוק את משמעות הדבר. ואכן, אני אומר זאת מפני שאין כאן מפה המראה היכן יסומנו הגבולות הסופיים. למרות זאת, אנו מאמינים שפשרה טריטוריאלית היא חיונית לשלום. מיצוב הגבולות חייב לשקף את איכותם של הסדרים בטחוניים ופוליטיים. ארה"ב מוכנה לקבל כל הסדר שיהיה מקובל על הצדדים המעורבים. הדבר שאנו שואפים להשיג, כפי שציינתי ב-6 במארס, הוא פתרון הכולל את שני התנאים – הוגנות ובטחון.

אני יודע, ואני בטוח שכולנו מודעים לכך, שהדיונים לא יהיו קלים. אני יודע גם שתהיינה אי-הסכמות, ביקורתיות, מכשולים ועיכובים ויתכן גם הפרעות. משא ומתן ופשרות תמיד כרוכים בכאב. ההצלחה תתחמק מידינו אם נתמקד רק בהיקף הוויתורים של כל צד. אנו חייבים לשפר את הדרך בה אנו בוחנים את תוצאותיו של שלום אמיתי. פירוש השלום אינו רק מניעת מלחמה ועלויות ההכנות הכרוכות בעימות. המזרח התיכון מתברך במקורות פסיים ופיננסיים ומעל לכל באוכלוסייתו האנושית. הזדמנויות חדשות הן עתה בהישג-יד. כל זאת, במידה ויהיה לנו את החזון הנדרש לאמץ אותו.

על-מנת להצליח אנו חייבים להכיר בכך שהשלום הוא משאת נפשם של כל הצדדים; ומלחמה, אינה יתרון מוחלט לאף צד.

האלטרנטיבה לשלום במזרח התיכון, היא עתיד רווי באלומות, בבובוז ובטרגדיה. בכל מלחמה עתידית קיים האיום של השימוש בנשק להשמדה המונית. כפי שלמדנו במלחמת המפרץ, החימוש המודרני מאפשר לתקוף מרכזי אוכלוסיה אזרחית ולסכן את חייהם של אנשים, נשים וילדים ולהפוך את רחובותיה של עיר ומגרשי-משחק לילדים לשדות-קרב. היום יש ביכולתנו להחליט לבחור בדרך אחרת אל העתיד ולהימנע מעימותים. אני קורא לכל הצדדים להימנע מפעולות חד-צדדיות, בין במלל או במעשים ש"יזמינו" תגובה, או אף גרוע מכך, דעות קדומות שיאיימו על כל התהליך הנוכחי. אני פונה אל כל הצדדים בקריאה לנקוט בצעדים שייחזקו את ההבנה ההדדית, את האמון ומחוייבות כנה להשגת פיוס.

ברצוני לומר דבר-מה בהקשר לתפקידה של ארה"ב. אנו מילאנו תפקיד מרכזי במימושה של ועידה זו. מזכיר המדינה, ג'ים ביקר ואני נמלא תפקיד פעיל על-מנת שהתהליך הנוכחי יצליח. למען מטרה זו נתנו ערבויות בכתב לישראל, לסוריה, לירדן, ללבנון ולפלסטינים. ברוח הפתיחות והיושר אנו נעדכן את כל המשתתפים בתוכנן של הערבויות שנתנו לכל צד בנפרד. אנו מוכנים להרחיב את הערבויות ולספק טכנולוגיות וסיוע, אם יידרש הדבר במטרה להשיג שלום. אנו נפנה אל ידידינו ואל בעלות-הברית שלנו באירופה ובאסיה להצטרף אלינו באספקת משאבים על-מנת ששלום ושגשוג יושגו יחדיו.

גורמים חיצוניים יכולים לסייע, אבל עיצובו של עתיד המזרח התיכון נתון בידיהם של העמים ושל הממשלות באזור. זוהי לא רק ההזדמנות שלהם, אלא גם בגדר אחריותם לעשות כל אשר ביכולתם לנצל את ההתכנסות הזאת, על המשתמע ממנה ומן התקוות שהיא מקרינה.

אף אחד לא יכול לצאת בהנחה שההזדמנות להשיג שלום תמשיך להיות זמינה אם ניכשל במפגש הזה. למרבה האירוניה זוהי הזדמנות שעלתה כתוצאה ממלחמה, מן ההרס שנגרם במלחמות העבר והחשש ממלחמות נוספות בעתיד. הגיע הזמן לשים קץ למלחמות ולבחור בשלום.

כמי שמדבר בשם העם האמריקני אני רוצה להדגיש שוב שארה"ב מוכנה להעמיד את כל האמצעים הנדרשים להשגת שלום ולהיות המאיץ, כפי שהיינו אך לאחרונה. אנו שואפים להשיג דבר אחד בלבד – לא עבור עצמינו, אלא עבור עמי האזור ובמיוחד עבור ילדיו: שבני הדור הנוכחי במזרח התיכון ודורות העתיד יכירו את משמעותו וברכותיו של השלום. פעמים רבות מדי ראינו דורות של ילדים שעניהם הביעו אימה, ראינו את הלוויותיהם של אחיהם ואחיותיהם שמתו בטרם-עת. ראינו שנאה עמוקה ומעט מדי אהבה. ואם אין ביכולתנו למצוא את האומץ לזנוח את משקעי העבר עבור עצמינו בואו נהיה נחושים לעשות זאת עבור ילדינו.

יברך האל את עבודת הוועידה הזו והלוואי שהיא תציב אותנו על הדרך לשלום.